

УДК [336.71+336.27]:338.43:339
DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-3.22>

Томілін О.О.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів і кредиту,
Полтавська державна аграрна академія*

Дорогань-Писаренко Л.О.

*кандидат економічних наук, професор,
декан факультету обліку та фінансів,
Полтавська державна аграрна академія*

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглядаються питання банківського кредитування аграрного сектору економіки України під впливом сучасних міжнародних економічних відносин. Установлено основні проблеми банківського кредитного забезпечення агропромислової галузі та розглянуто специфіку кредитних відносин в аграрному секторі економіки країни. Визначено й обґрунтовано основні шляхи вдосконалення банківського кредитування для забезпечення розширеного відтворення агропромислового виробництва в період ринкового реформування. Розкрито фінансово-економічну сутність банківського кредитування аграрного сектору економіки та визначено роль фінансово-кредитного механізму з позиції фінансового забезпечення господарської діяльності підприємств агропромислової галузі та розвитку середнього і малого бізнесу на селі.

Ключові слова: кредит, кредитне забезпечення, банківське кредитування, банківська система, фінансово-кредитний механізм, аграрний сектор економіки.

BANK LENDING TO THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY
IN MARKET CONDITIONS OF ECONOMYTomilin Oleksii, Dorogan-Pysarenko Liudmyla
Poltava State Agrarian Academy

The article considers the issues of bank lending to the agricultural sector of the Ukrainian economy under the influence of modern international economic relations. The main problems of bank credit support of the agro-industrial branch are established. The specifics of credit relations in the agricultural sector of the country's economy are considered. The main ways to improve bank lending to ensure the expanded reproduction of agro-industrial production in the period of market reform have been identified and substantiated. The financial and economic essence of bank lending to the agricultural sector of the economy in market conditions is revealed. The role of the financial and credit mechanism from the standpoint of financial support of economic activity of agro-industrial enterprises and the development of medium and small business in rural areas is determined. The main problems of credit provision of the agricultural sector of the economy are the lack of credit resources to ensure the expanded reproduction and development of small and medium-sized businesses in rural areas; high cost of bank loans; complexity of loan procedures; impossibility to pledge agricultural land plots or lease rights to them; lack of a guarantee mechanism for raising loans. Despite the relatively deep process of studying the field of agro-industrial production, determining the state of bank credit, the problems of bank credit support of the agro-industrial sector in the modern scientific literature is insufficiently considered. At the same time, these issues need further comprehensive study, taking into account the trends of formation and development of the agricultural sector of the economy in market conditions. The formation and development of bank lending to agricultural formations still remains unresolved and continues to escalate. In our opinion, the country should support the cooperative movement at the state level through subsidies, soft loans, and lower tax rates for small and medium-sized businesses. The issues of financial and credit instruments and their impact on the innovative development of the agricultural sector of the economy in the current challenges and threats remain insufficiently studied.

Keywords: credit, credit provision, bank lending, banking system, financial and credit mechanism, agricultural sector of the economy.

Постановка проблеми. Основними проблемами кредитного забезпечення аграрного сектору економіки є недостатність кредитних ресурсів для забезпечення розширеного відтворення та розвитку середнього і малого бізнесу на селі; висока вартість банківських кредитів; складність процедур одержання кредитів; неможливість надання у заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення або прав оренди на них; відсутність гарантійного механізму під час залучення кредитів. У кризовий період забезпечення аграрного сектору кредитними ресурсами знизилось більш як у три рази – від 20,1 млрд грн у 2008 р. до 6,8 млрд грн у 2009 р. Незважаючи на те що зростання обсягів кредитів для села у 2010–2011 рр. відновилося, потреба аграрного сектору в кредитних ресурсах не задовольняється. За мінімальної потреби в кредитах у межах 20 млрд грн одержано у 2010 р. 10,1 млрд грн, а за 10 місяців 2011 р. – до 10,4 млрд грн. Проблеми у сфері кредитного забезпечення зумовлені нерозвиненістю інфраструктури аграрного кредитного ринку та низьким рівнем кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників. Неможливість залучити кредити під заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення або прав оренди на них спричиняє зростання дефіциту обігових коштів та капітальних вкладень у сільськогосподарське виробництво. Чинне законодавство не сприяє створенню кредитних кооперативів або кредитних спілок за участю юридичних осіб, що у цілому не дає можливості притоку додаткових грошових коштів у сільську місцевість [7, с. 65–66]. В останні роки через суперечливість і конфліктність фінансових інтересів банків та сільськогосподарських товаровиробників спостерігаються несприятливі тенденції й суттєве гальмування розвитку кредитних відносин в аграрній сфері [6, с. 49]. Інвестиційне кредитування аграрних під-

приємств базується на тих принципах, що й кредитування підприємств інших секторів економіки, але має суттєві особливості [9]: по-перше, чітку періодизацію процесу виробництва, що унеможливує перерви в ньому і викликає потребу в забезпеченні надання кредитів для товаровиробників галузі в чітко визначений час і в повному обсязі; по-друге, уповільнений оборот капіталу потребує збільшення термінів залучення кредитних ресурсів; по-третє, через нееквівалентність обміну та низький рівень прибутковості сільськогосподарського виробництва потребують зниження плати за кредит; по-четверте, низький рівень технічної оснащеності виробництва за високого рівня зносу техніки та використання застарілої технології вимагає значного обсягу кредитного забезпечення; по-п'яте, підвищений рівень ризикованості галузі, що потребує застосування адекватного рівня страхового захисту.

Незважаючи на відносно глибокий процес вивчення сфери агропромислового виробництва, визначення стану банківського кредиту, проблем самого банківського кредитного забезпечення агропромислової галузі в сучасній науковій літературі розглянуто недостатньо. Водночас з урахуванням тенденцій формування та розвитку аграрного сектору економіки в ринкових умовах господарювання ці питання потребують подальшого всебічного дослідження. Проблема формування та розвитку банківського кредитування агроформувань досі залишається невирішеною та продовжує загострюватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан і проблеми кредитного забезпечення розвитку аграрного сектору економіки взагалі та зарубіжний досвід стосовно цього питання досліджуються багатьма вченими-аграріями. У різних аспектах питання сучасного стану і проблем кредитного забезпечення розвитку сільського господарства висвітлювали такі вітчизняні

науковці, як: О.Д. Вовчак [1], М.Я. Дем'яненко [2], Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк [7], П.А. Стецюк, О.Є. Гудзь, А.В. Войтюк [6], Л.М. Худолій [9] та ін. При цьому деякі проблеми, пов'язані з банківським кредитуванням аграрного сектору економіки, досі залишаються не розкритими.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування і визначення місця банківського кредитування в структурі агропромислової галузі, оцінювання шляхів її розвитку в період ринкового реформування економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність фінансового кредиту полягає у тому, що це позиковий капітал, який надають банки або небанківські фінансові установи у позику юридичним та фізичним особам на визначений строк для цільового використання на платіжній основі [8, с. 91].

Банківська система є достатньо стабільною та підготовленою для відновлення кредитування. Важливими чинниками поживлення кредитного ринку є оптимальне послаблення регуляторних вимог та застосування стимулюючих інструментів грошово-кредитної політики [5], тому необхідно приділити більше уваги проблемам банківського кредитування аграрного сектору економіки та визначенню шляхів їх вирішення в період ринкового реформування. Водночас з урахуванням тенденцій розвитку світового банківського кредитування в умовах глобалізації потребує науково-методичного обґрунтування, аналізу та використання банківських кредитних інструментів.

Незалежно від чинників ціноутворення на кредитному ринку сільськогосподарські підприємства потребують установлення невисокого розміру плати за користування кредитними ресурсами. Така об'єктивна вимога спричинена низькою прибутковістю сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими галузями національного господарства і, відповідно, неспроможністю сплачувати кредиторі ринковий відсоток за одержаний кредит [2]. Так, О.Д. Вовчак [1] уважає, що банківські послуги – це дії банку, спрямовані на зростання його прибутковості, або це надані клієнтам різноманітні види банківської діяльності, які супроводжують і оптимізують банківські операції. Банківську послугу ще він розглядає як переміщення банківської інформації. На думку Л.М. Худолій, малі і середні підприємницькі структури аграрного сектору досить гостро відчувають труднощі з доступом до кредитних ресурсів, оскільки банки, враховуючи ризикованість і специфіку галузі, ставлять завищені до них вимоги, які не в змозі виконати більшість підприємств, що обмежує їхні фінансові можливості та дестимулює до здійснення підприємницької діяльності. Такими вимогами є: сільськогосподарські підприємства, які є юридичними особами з терміном роботи не менше 24 місяців; вид діяльності: вирощування зернових і олійних культур; виробництво молока; виробництво м'яса; вирощування інших сільськогосподарських культур (за умов наявності контрактів на збут із відомою західною компанією); стабільний фінансовий стан і кредитоспроможність; відкриття поточного рахунку та переведення оборотів пропорційно до кредитної заборгованості [9, с. 30–32]. Розглядаючи фінансово-кредитний механізм із позиції фінансового забезпечення господарської діяльності підприємства,

велике значення мають такі його функціональні ланки, як мобілізація ресурсів, фінансування, стимулювання, регулювання [8, с. 6]. За економічною сутністю фінансово-кредитний механізм являє собою сукупність форм і методів створення та використання фінансових ресурсів із метою забезпечення потреб підприємства. Фінансово-кредитний механізм включає дві підсистеми: фінансове забезпечення і фінансове регулювання. Функціонування фінансово-кредитного механізму здійснюється за допомогою системи фінансових методів (фінансового прогнозування, планування, фінансових показників, нормативів, лімітів, резервів, кредитування, інвестування, оподаткування, страхування, стимулювання, економічних розрахунків) та фінансових важелів (дохід, прибуток, ціна, норма амортизації, ставка податку, відсотки, ставка дисконту, нормативи фінансових санкцій) [3, с. 11].

На нашу думку, головними напрямками стабілізації механізму кредитування є комплекс заходів, які спрямовані на підтримку аграрного сектору економіки з урахування останніх тенденцій розвитку світової банківської індустрії.

У IV кварталі державні та іноземні банки країни активно скорочували мережу своїх відділень, зокрема «Ощадбанк» (-144 структурних підрозділів). Приватні банки, навпаки, відкрили п'ять нових відділень. За 2019 р. банки закрили 507 відділень, найбільше у Дніпропетровській області – 64 [4, с. 4].

Кількість діючих структурних підрозділів банків в окремих регіонах України станом на 01.01.2020 представлено на рис. 1.

Досліджуючи динаміку зміни кількості діючих структурних підрозділів банків в Україні (рис. 1), можна констатувати, що найбільшу кількість банківських відділень мали: Дніпропетровська область – 715; Одеська область – 607; Харківська область – 593 та Львівська область – 542 одиниць.

Державна фінансова підтримка має велике значення в системі фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва, оскільки дає змогу впливати на вирішення проблем, пов'язаних із суспільною значущістю галузі (забезпечення національної продовольчої безпеки, пом'якшення природних та економічних ризиків, збереження навколишнього середовища, гармонійний розвиток сільських територій та виробничої діяльності різних організаційних форм господарювання) [7, с. 69]. Підвищення прибутку в агропромисловій галузі можна очікувати за умови отримання пільгового державного довгострокового кредитування товаровиробників. Залучення підприємством кредитних ресурсів за допомогою такого інструменту, як облігація, має стати не панaceaю чи єдиним способом їх залучення, оскільки має на меті зменшити ризик неотримання у повному чи достатньому обсязі грошових ресурсів, необхідних йому для розвитку своєї діяльності.

На нашу думку, до основних шляхів удосконалення банківського кредитування для агропромислового виробництва в період ринкового реформування належать:

– поліпшення умов матеріально-технічної бази сільськогосподарської галузі (щорічне збільшення сільськогосподарської техніки за рахунок інвестиційних програм);

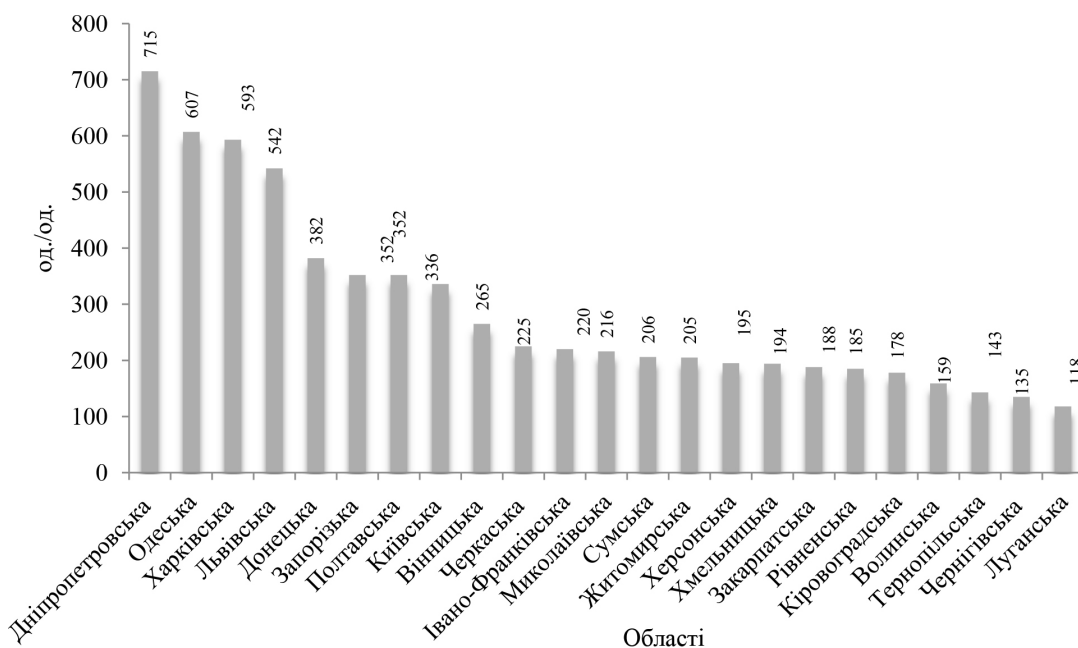

Рис. 1. Кількість діючих структурних підрозділів банків в Україні (станом на 01.01.2020), од./од. на 100 тис населення

Джерело: сформовано авторами на основі [4]

- поліпшення роботи сервісних підприємств із ремонту техніки;
- залучення місцевого населення, випускників професійно-технічних та вищих навчальних закладів до сільськогосподарського виробництва;
- поліпшення умов праці та розв’язання соціальних проблем для молодих сімей;
- створення системи ціноутворення через організацію прогнозного агропромислового ринку;
- упровадження нових технологій під час виробництва продукції;
- створення умов для зацікавленості як іноземних, так і вітчизняних інвесторів;
- залучення різноманітних форм кредитування малого і середнього бізнесу;
- освоєння нових каналів збуту продукції агропромислового виробництва;
- створення нових виробничих фондів;
- підвищення якості виробленої готової продукції;
- удосконалення механізму пільгового кредитування аграрних підприємств.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що одними з головних проблем ринку банківських послуг за змінних умов ринкового реформування національної економіки та кредитного забезпечення аграрного сектору економіки є:

- висока вартість банківських кредитів;
- недостатність кредитних ресурсів для забезпечення формування та розвитку підприємств агропромислової сфери;
- розроблення гарантійних фінансово-економічних механізмів щодо державного, банківського або змішаного кредитування.

На наш думку, в країні повинна бути підтримка кооперативного руху на державному рівні через субсидії, пільгові кредити, зниження ставок оподаткування для малого та середнього бізнесу. Недостатньо дослідженими залишаються питання сутності фінансово-кредитних інструментів та їхнього впливу на інноваційний розвиток аграрного сектору економіки в умовах сучасних викликів і загроз.

Список використаних джерел:

1. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М., Андрейків Т.Я. Кредит і банківська справа : підручник. Київ : Знання, 2008. 564 с.
2. Дем’яненко М.Я. Кредитування сільськогосподарських підприємств : теорія і практика. *Облік і фінанси АПК*. 2005. № 7. С. 9–19.
3. Дорогань В.К., Томілін О.О., Гаврилова О.А. Основи фінансової діяльності підприємства : підручник. Київ : Європ. ун-т, 2008. 259 с. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1628> (дата звернення: 02.06.2020).
4. Національний банк України. Огляд банківського сектору. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-02.pdf?v=4 (дата звернення: 02.06.2020).
5. Про проблеми кредитування в Україні. Рада Національного банку. Рішення від 28.01.2020. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/PB20016> (дата звернення: 01.06.2020).
6. Стецюк П.А., Гудзь О.С., Войтюк А.В. Трансформація матриці банківського кредитування сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2013. № 12. С. 49–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2013_12_10 (дата звернення: 01.06.2020).
7. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка ; 2-е вид., перероб. і доп. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2012. 218 с.

8. Томілін О.О. Організація господарської діяльності підприємства : монографія. Полтава : Оріяна, 2009. 176 с. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1567> (дата звернення: 02.06.2020).
9. Худолій Л.М., Годованець І.Л. Удосконалення системи банківського кредитування малого підприємництва в аграрній сфері України. *Агросвіт*. 2011. № 11. С. 30–32.

References:

1. Vovchak O.D., Rushchyshyn N.M., Andreykiv T.YA. (2008) Kredyt i bankivs'ka sprava: pidruchnyk [Credit and banking: a textbook]. Kyiv: Znannya, 564 p. (in Ukrainian)
2. Demianenko M.Y. (2005) Kredytuvannya sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv: teoriya i praktyka [Lending to agricultural enterprises: theory and practice]. *Oblik i finansy APK*, no. 7, pp. 9–19.
3. Dorohan V.K., Tomilin O.O., Havrylova O.A. (2008). Osnovy finansovoyi diyal'nosti pidpryyemstva: pidruchnyk [Fundamentals of financial activity of the enterprise: a textbook]. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu, 259 p. Available at: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1628>
4. Natsionalnyi bank Ukrayiny. Ohlyad bankivskoho sektoru [National Bank of Ukraine. Overview of the banking sector]. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-02.pdf?v=4 (accessed 2 June 2020). (in Ukrainian)
5. Pro problemy kredytuvannya v Ukrayini. Rada Rada Natsional'noho banku. Rishennya vid 28.01.2020.2020. [On the problems of lending in Ukraine]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/PB20016> (accessed 1 June 2020). (in Ukrainian)
6. Stetsyuk P., Hudz O., Voytiuk A. (2013) Transformatsiya matrytsi bankivs'koho kredytuvannya sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [Transformation of the matrix of bank lending of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK*, no 12, pp. 49 accessed 55. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2013_12_10. (accessed 1 June 2020). (in Ukrainian)
7. Stratehichni napryamy rozvytku sil's'koho hospodarstva Ukrayiny na period do 2020 roku (2012) [Strategic directions of agricultural development of Ukraine for the period up to 2020]. Za red. YU.O. Lupenka, V.YA. Mesel'-Veselyaka. [2-e vyd., pererobl. i dopov.] Kyiv: NNTS "IAE", 218 p. (in Ukrainian)
8. Tomilin O.O. (2009). Orhanizatsiya hospodars'koyi diyal'nosti pidpryyemstva: monohrafiya [Organization of economic activity of the enterprise: monograph]. Poltava: "Oriyana", 176 p. Available at: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1567> (accessed 2 June 2020). (in Ukrainian)
9. Khudoliy L.M., Godovanets I.L. (2011). Udoskonalennya systemy bankivs'koho kredytuvannya maloho pidpryyemnytstva v ahrarniy sferi Ukrayiny [Improving the system of bank lending to small businesses in the agricultural sector of Ukraine]. *Ahrosvit*, no. 11, pp. 30–32. (in Ukrainian)

E-mail: Ot1962_O@i.ua